

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне па педагогічнай адукацыі

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Першы намеснік Міністра адукацыі
Рэспублікі Беларусь

_____ І.А. Старовойтава

Рэгістрацыйны № ТД-_____/тып

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ XI–XVI СТАГОДДЗЯЎ
Тыпавая вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей:
1–02 03 01 Беларуская мова і літаратура;
1–02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова
(з указаннем мовы)

УЗГОДНЕНА

Старшыня вучэбна-метадычнага
аб'яднання па педагогічнай
адукацыі

_____ А.І.Жук

УЗГОДНЕНА

Начальнік Галоўнага ўпраўлення
прафесійнай адукацыі
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь

_____ С.А.Каспяровіч

УЗГОДНЕНА

Начальнік Галоўнага ўпраўлення
агульнай сярэдняй, дашкольнай і
спецыяльнай адукацыі

Міністэрства адукацыі

Рэспублікі Беларусь

_____ М.С.Кіндзірэнка

УЗГОДНЕНА

Прарэктар па навукова-метадычнай
рабоце Дзяржаўнай установы
адукацыі “Рэспубліканскі інстытут
вышэйшай школы”

_____ І.У.Цітовіч

Эксперт-нормакантралёр

СКЛАДАЛЬНІКІ:

Мішчанчук І.М., загадчык кафедры беларускай і замежнай літаратуры філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Рак М.С., выкладчык кафедры беларускай і замежнай літаратуры філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Кафедра рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт” (пракакол № 10 ад 18.05.2021);

Тычко Г.К., прафесар кафедры перыядычнага друку і вэб-журналістыкі факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук, прафесар.

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ Ў ЯКАСЦІ ТЫПАВОЙ:

Кафедрай беларускай і замежнай літаратуры філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (пракакол № 10 ад 20.05.2021);

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (пракакол № 6 ад 26.05.2021);

Навукова-метадычным саветам па гуманітарнай адукацыі вучэбна-метадычнага аб’яднання па педагагічнай адукацыі (пракакол № 5 ад 27.05.2021).

Адказны за рэдакцыю: І.М. Мішчанчук

Адказны за выпуск: І.М. Мішчанчук

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Тыпавая праграма вучэбнай дысцыпліны «Гісторыя беларускай літаратуры XI – XVI стагоддзяў» прызначана для студэнтаў установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка», якія навучаюцца па спецыяльнасцях 1–02 03 01 «Беларуская мова і літаратура», 1–02 03 03 «Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)», з’яўляецца дысцыплінай модуля «Гісторыя беларускай літаратуры 1» і ўваходзіць у сістэму літаратуразнаўчай падрыхтоўкі студэнтаў 1 курса філалагічнага факультэта, якія вывучаюць гісторыю беларускай літаратуры ў якасці будучай спецыяльнасці.

Тыпавая праграма па вучэбнай дысцыпліне «Гісторыя беларускай літаратуры XI – XVI стагоддзяў» складзена ў адпаведнасці з канцэпцыяй літаратурнай адукацыі і абумоўлена рэаліямі нашага часу. Дадзеная дысцыпліна знаёміць студэнтаў з асноўнымі заканамернасцямі развіцця мастацтва слова ў перыяд з XI па XVI стст. Прадметам дадзенай дысцыпліны з’яўляецца змест і эвалюцыя беларускай літаратуры як феномена духоўнай культуры. Падобны падыход адпавядае асноўным патрабаванням адукацыйных стандартаў вышэйшай адукацыі (АСВА 1-02 03 01-2021) і (АСВА 1-02 03 03-2021).

Гісторыя беларускай літаратуры аб’ядноўвае вялікі па аб’ёме і няпросты для разумення матэрыял. На сучасным этапе працягваецца пераасэнсаванне мастацкіх з’яў, у актыўны разгляд уключаны многія невядомыя раней творы мінулых эпох, выпрацоўваюцца новыя крытэрыі ацэнкі, што і знайшло адлюстраванне ў змесце прапанаванай праграмы.

Праграмай ставіцца задача засвоіць старажытную пісьменнасць у яе непаўторных праявах, істотных адрозненнях ад літаратуры пазнейшага часу.

Мэты вучэбнай дысцыпліны: пазнаёміць студэнтаў з этапамі развіцця нацыянальнай літаратуры (XI–XVI стагоддзяў); даць уяўленне пра агульныя напрамкі яе развіцця, змену мастацка-светапоглядных сістэм, эвалюцыю метадаў, стыляў, жанравых формаў; прааналізаваць жыццёвы і творчы шлях асветнікаў і пісьменнікаў, змест іх твораў, месца і ролю ў літаратурным працэсе.

Задачы вучэбнай дысцыпліны:

- даць студэнтам рознабаковыя веды па вучэбнай дысцыпліне;
- навучыць арыентавацца ў свеце мастацкіх твораў;
- сфарміраваць навыкі аналізу літаратурнага тэксту;
- выпрацаваць крытэрыі разумення канкрэтна-гістарычнай, нацыянальнай і агульначалавечай значнасці мастацкіх твораў;
- выхоўваць эстэтычны густ, адчуванне прыгожага ў жыцці і літаратуры.

Вучэбная праграма складаецца з аглядавых і манаграфічных тэм. У аглядавых даецца агульная характарыстыка пэўнага перыяду, вылучаюцца асноўныя тэндэнцыі ў творчасці пісьменнікаў, раскрываецца ўплыў грамадска-

палітычных падзей на літаратуру. Манаграфічна прапануецца вывучаць спадчыну класікаў – Францыска Скарыны, Міколы Гусоўскага.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў сістэме падрыхтоўкаі спецыяліста, сувязі з іншымі вучэбнымі дысцыплінамі. Згодна тыповым вучэбным планам па спецыяльнасцях 1–02 03 01 «Беларуская мова і літаратура», 1–02 03 03 «Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)» вучэбная дысцыпліна «Гісторыя беларускай літаратуры X – XVI стагоддзяў» ўваходзіць у дзяржаўны кампанент і з’яўляецца адной з асноўных дысцыплін падрыхтоўкі настаўніка-філолага.

Вучэбная дысцыпліна «Гісторыя беларускай літаратуры X – XVI стагоддзяў» звязана вучэбнымі дысцыплінамі «Уводзіны ў літаратуразнаўства», «Тэорыя літаратуры». Для вывучэння вучэбнай дысцыпліны «Гісторыя беларускай літаратуры X – XVI стагоддзяў» неабходна таксама наяўнасць у навучэнцаў акадэмічных кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне «Дзіцячая літаратура».

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен **ведаць:**

- шляхі і галоўныя этапы развіцця нацыянальнай літаратуры (ад старажытнасці і да нашых дзён);
- узаемасувязь светапогляду і творчасці пісьменніка, асаблівасці яго стылю ці творчай манеры;
- канкрэтна-гістарычнае, нацыянальнае і агульначалавечае значэнне мастацкіх твораў;
- сучасныя ацэнкі мастацкіх з’яў папярэдніх эпох;
- праблематыку, ідэйны змест твораў, асаблівасці кампазіцыі, вобразна-выяўленчыя сродкі;
- герояў твораў, іх светапоглядныя пазіцыі, рысы характару, месца ў сістэме вобразаў;
- найбольш важныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.

умець:

- выяўляць агульнае і адрознае ў літаратурах розных эпох;
- спалучаць тэарэтычныя веды з вывучэннем канкрэтных мастацкіх з’яў;
- упісаць літаратурны твор ў сацыякультурны кантэкст эпохі;
- вызначыць месца твора ў мастацкай сістэме пісьменніка і ў літаратуры свайго часу;
- скласці тэсты па літаратурных творах, фактах жыццявага і творчага шляху аўтара;
- каменціраваць тэксты твораў, характарызуючы іх з культуралагічнага, гісторыка-бытавога, літаратуразнаўчага і іншых аспектаў;
- працаваць з навукова-крытычнай і даведачнай літаратурай.

валодаць:

- адпаведным паняццыйным і літаратуразнаўчым апаратам;
- сучаснай метадалогіяй і метадыкай літаратуразнаўчых даследаванняў;
- навыкамі разнастайных спосабаў аналізу мастацкіх твораў.

Патрабаванні да базавых прафесійных кампетэнцый спецыяліста:)»: характарызаваць асноўныя этапы станаўлення і развіцця беларускай літаратуры XI–XVIII стагоддзяў у аспекце родава-відавай прыналежнасці мастацкіх твораў, асаблівасці іх паэтычнай і стылістычнай арганізацыі.

Тэматычны змест вучэбнай дысцыпліны рэалізуецца ў наступных формах: лекцыі, практычныя заняткі, самастойная работа студэнтаў.

У адпаведнасці з тыпавым вучэбным планам дысцыпліна «Гісторыя беларускай літаратуры XI – XVI стагоддзяў» разлічана на 100 вучэбных гадзін. З іх 56 аўдыторныя гадзіны: 28 лекцыйных, 28 практычных; 44 гадзіны адводзіцца на самастойную работу студэнтаў.

Па кожнай вучэбнай тэме ў адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў канкрэтных кампетэнцый выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

Асноўнымі тэхналогіямі навучання з’яўляюцца: праблемнае навучанне (праблемнае выкладанне, пошукавы метады); камунікатыўныя тэхналогіі, заснаваныя на актыўных формах і метадах навучання (дыскусія, круглы стол, прэзентацыя, работа ў групах); асобна арыентаваная тэхналогія.

Формай бягучага кантролю з’яўляецца **залік**.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№	Назва раздзела, тэмы	Аўдыт орныя	Лекцы йныя	Практ ычныя
1	Літаратура ранняга Сярэднявечча (XI – першая палова XIII стагоддзя)	16	8	8
1.1	Крыніцы і паходжанне даўняй літаратуры.	4	2	2
1.2	Перакладная літаратура.	4	2	2
1.3	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры.	8	4	4
2	Літаратура позняга Сярэднявечча (сярэзіна XIII – пачатак XVI стагоддзя)	12	6	6
2.1	Станаўленне даўняй літаратуры як нацыянальнай з’явы.	2	2	
2.2	Перакладная літаратура.	4	2	2
2.3	Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры.	6	2	4
3	Літаратура эпохі Адраджэння і Рэфармацыі (XVI стагоддзе)	28	14	14
3.1	Адраджэнне ў беларускай культуры і літаратуры.	2	2	
3.2	Францыск Скарына (паміж 1480–1490 – пасля 1551).	4	2	2
3.3	Паэзія эпохі Адраджэння.	8	4	4
3.4	Рэфармацыйная публіцыстыка.	8	4	4
3.5	Жанравая сістэма літаратуры эпохі Адраджэння і Рэфармацыі.	6	2	4
	УСЯГО	56	28	28

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

РАЗДЗЕЛ 1. ЛІТАРАТУРА РАННЯГА СЯРЭДНЯВЕЧЧА (XI – ПЕРШАЯ ПАЛОВА XIII СТАГОДДЗЯ)

Падроздзел 1.1. Крыніцы і паходжанне даўняй літаратуры

Узнікненне славянскага пісьменства. Асветніцкая дзейнасць Кірыла і Мяфодзія. Культурныя сувязі славян з Візантыяй. Старажытная Русь як адзіны культурна-гістарычны рэгіён. Тыпы кніг (богаслужбовыя, рэлігійныя чытальныя, «паўсвецкія»). Паняцце літаратурнай трансплантацыі. Тэацэнтрычная сістэма духоўных каштоўнасцей. Сінкрэтычнасць сярэднявечнага мыслення. Літургічнасць і саборнасць як асноўныя катэгорыі раннесярэднявечнай (тэацэнтрычнай) культуры. Разуменне чалавека, яго месца ў свеце, прызначэння і мэтай існавання. Сярэднявечны сімвалізм, яго карэннае адрозненне ад літаратурных метадаў Новага часу. Багацце і разнастайнасць жанравых формаў. Паняцце пануючага стылю эпохі. Манументальна-гістарычны стыль у літаратуры ранняга Сярэднявечча. Літаратурны канон. Перыядызацыя літаратуры Сярэднявечча.

Падроздзел 1.2. Перакладная літаратура

Біблейныя кнігі на старажытнай Русі. Біблія як помнік сусветнай літаратуры. Першыя Біблейныя кнігі на ўсходнеславянскіх землях: Рэймскае, Астрамірава і Тураўскае Евангеллі (XI стагоддзе), Полацкае (XII стагоддзе) і Аршанскае (XIII стагоддзе). Евангеллі як помнікі раннесярэднявечнага пісьменства. Агульначалавечыя ідэалы ў Бібліі. Патрыстыка і дыдактычная літаратура. Жанрава-відавая разнастайнасць твораў айцоў царквы: багаслоўскі трактат, палемічная прамова, экзегеза, эпістала, энкомій, гамілія, прытча. «Казанне, як склаў святы Кірыл азбуку славянскую» Чарнарызца Храбра: ідэйны змест і значэнне твора ў сярэднявечным славянскім свеце. Апокрыфы. Паходжанне і тыпалогія. «Блуканне Багародзіцы па пакутах»: праблематыка твора, пытанні аб Божай літасці і справядлівасці. Маральна-этычныя погляды грамадства. Прычыны забароны твора царквой. Жыцці святых. Узнікненне агіяграфіі і яе жанравыя разнавіднасці. «Жыцце Аляксея, чалавека Божага» як класічны ўзор агіяграфічнага твора.

Познеэліністычны раман, аповесці, патэрыкі. Трансфармацыя жанравых формаў. «Александрыя» Псеўда-Калісфена: гісторыя напісання і рэдакцыі. «Дзяўгенневы дзеі»: эпічнае казанне і яго літаратурная апрацоўка. «Аповесць пра Акіра Прамудрага»: увасабленне ў творы агульначалавечых маральных каштоўнасцей. «Сінайскі патэрык»: гісторыя ўзнікнення і структура. Гістарыяграфія. Хронікі Георгія Амартала і Іаана Малалы: роля твораў ва ўзнікненні арыгінальнай гістарыясофскай думкі на старажытнай Русі. Літаратурная гісторыя Хронік і ўзнікненне ўсходнеславянскага Хранографа. Натурфіласофскія і прыродазнаўчыя сачыненні. Рэлігійны характар сярэднявечнай філасофіі і прыродазнаўства. Антрапалагічныя ідэі ў

«Шасціднёвіку Іаана, экзарха Балгарскага»; адлюстраванне касмаграфічных уяўленняў у «Тапаграфіі» Казьмы Індыкаплова; рэлігійна-сімвалічны змест апісанняў прыроды ў «Фізіялогу».

Падроздзел 1.3. Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры

Павучальнае і ўрачыстае красамоўства. Жанравыя разнавіднасці пропаведзі. Рысы павучальных твораў у летапісах («Прамова перад князем Уладзімірам» Іаана Полацкага з «Аповесці мінулых гадоў»). «Слова пра Закон і Ласку Божую» мітрапаліта Іларыёна. «Тыпалагічная экзегеза» як універсальная форма рэалізацыі сярэднявечнага сімвалізму ў вобразнай тканіне красамоўства.

1.3.1 Кірыл Тураўскі (паміж 1113–1130 і 1182–1188)

Малітваслоўны цыкл, каноны, урачыстыя пропаведзі, прытчы, казанні, павучанні, пасланні. «Прытча пра душу і цела»: ідэйны змест, вытлумачэнне супярэчнасцей чалавечай прыроды, пытанні грамадскага жыцця, маральна-этычная праблематыка. «Слова на першую нядзелю па Вялікдні»: інтэрпрэтацыя біблейнага сюжэта пра Фаму Бязвернага, кампазіцыя пропаведзі. «Слова на сабор 318 святых айцоў»: сэнсавыя сувязі паміж біблейнай гісторыяй і падзеямі Нікейскага сабора. «Слова, каб не забывалі настаўнікаў сваіх»: ідэйна-этычны змест і мастацкая дасканаласць твора. Прамоўніцкае майстэрства Кірыла Тураўскага.

1.3.2. Дыдактычная і царкоўна-палемічная літаратура

«Слова аднаго калугера пра чытанне кніжнае» дзяка Іаана з Ізборніка 1076 г. як першы ўзор вучыцельнага пісьменства ранняга Сярэднявечча. Водгулле багаслоўскай палемікі паміж Канстанцінопалем і Рымам у літаратуры старажытнай Русі: «Слова пра веру хрысціянскую і пра лацінскую» Феадосія Пячорскага і «Спаборніцтва з католікамі» Георгія Кіеўскага. Запасычанне і развіццё традыцый святаайцоўскага палемічнага майстэрства і візантыйскай літаратуры XI стагоддзя. Клімент Смаляціч (? – пасля 1164): біяграфічныя звесткі, царкоўная і палітычная дзейнасць, літаратурная спадчына. «Пасланне да Фамы прасвітара» як узор палемічнага паслання і павучальнай пропаведзі.

1.3.3. Агіяграфія

Жанрава-стылёвыя адметнасці жыццёвай літаратуры. Ідэалізуючы біяграфізм як спосаб рэалізацыі сярэднявечнага сімвалізму ў агіяграфіі. Узнікненне першых агіяграфічных твораў на старажытнай Русі, фарміраванне Барыса-Глебскага цыкла. «Жыцце Феадосія Пячорскага»: вобразы Феадосія і яго маці, перастварэнне гістарычнай рэальнасці ў помніку. «Жыцце Еўфрасінні Полацкай». Вобраз асветніцы, сцвярджэнне актыўнай жыццёвай пазіцыі асобы. Паэтыка і мастацка-эстэтычныя прынцыпы арганізацыі апавядання. «Жыцце Кірыла Тураўскага» як асноўная крыніца біяграфічных звестак пра тураўскага епіскапа. «Жыцце Аўраамія Смаленскага». Адлюстраванне канфлікту героя і асяроддзя, карціны жыцця сярэднявечнага горада і выяўленне элементаў псіхалогіі яго жыхароў. Спроба стварэння слоўнага партрэта. Патэрыкі. «Кіева-

Пячорскі патэрык». Гісторыя ўзнікнення твора. Рэлігійная фантастыка і адлюстраванне сапраўднасцей сярэднявечнага жыцця. Аповесці пра цудоўныя здарэнні. «Аповесць пра цудоўнае здарэнне ў Полацку ў 1092 г.» з «Першапачатковага летапісу»: змест, выяўленне дахрысціянскіх поглядаў, павучальны характар. «Слова пра жанчын і дзяўчат смаленскіх»: паказ у творы барацьбы паганскай і хрысціянскай культур. «Слова пра манаха Марціна»: гістарычныя і псіхалагічныя рэаліі. Хаджэнні. Жанравыя адметнасці паломніцкай літаратуры, спецыфіка мастацкага адлюстравання рэчаіснасці, персаналізацыя апавядання. «Хаджэнне ігумена Данііла». Мастацкая дасканаласць апісанняў Палестыны і Блізкага Усходу. Клопат аўтара пра Рускую зямлю, патрыятызм твора.

1.3.4. Справавое пісьменства

Сінкрэтычны характар дзелавых запісаў, літаратура і справаводства. Надпіс на крыжы Лазара Богшы. Кампазіцыя. Рытарычная экспрэсія ў творы. Смаленская праўда. Адлюстраванне рэалій сярэднявечнага жыцця.

1.3.5. Летапісанне

Першапачатковае летапісанне, яго жанравыя асаблівасці. Мастацкі час у летапісах. Летапіс, хроніка, летапісны збор. Тыпы летапіснага апавядання. Нестар (другая палова XI – XII стагоддзя). «Аповесць мінулых гадоў»: гісторыя напісання, асноўны змест, праблематыка і кампазіцыя. Полацкая гісторыя ў помніку. Лаўрэнцьеўская і Іпатаўская рэдакцыі. Культурна-гістарычнае значэнне «Аповесці мінулых гадоў». Гіпотэзы пра існаванне «Полацкага летапісца». Кіеўскі і Галіцка-Валынскі летапісы. Адлюстраванне барацьбы ўсходнеславянскіх народаў супраць мангола-татараў, звесткі па гісторыі ранняга перыяду станаўлення Вялікага Княства Літоўскага. Адзінкавыя жанравыя ўтварэнні. Жанравая сістэма раннесярэднявечнай літаратуры: першасныя і другасныя жанры. Гістарычныя фактары, пачатак трансфармацыі сістэмы.

1.3.6. «Слова пра паход Ігара»

Гістарычная аснова сюжэта, ідэйны змест твора, патрыятычная ідэя, яе актуальнасць для свайго часу і для іншых перыядаў агульнаславянскай і беларускай гісторыі. Асаблівасці паэтыкі. «Слова пра паход Ігара» як феномен мастацкай культуры ранняга Сярэднявечча.

РАЗДЗЕЛ 2. ЛІТАРАТУРА ПОЗНЯГА СЯРЭДНЯВЕЧЧА (СЯРЭДЗІНА XIII – ПАЧАТАК XVI СТАГОДДЗЯ)

Падроздзел 2.1. Станаўленне даўняй літаратуры як нацыянальнай з’явы

Змястоўныя адрозненні паміж літаратурай XI–XIII і XIV–XV стагоддзяў. Фармалізацыя выяўленчых сродкаў, паняцце «літаратурнага этыкету». «Другі паўднёvasлавянскі ўплыў». Літаратурная і грамадская дзейнасць мітрапаліта Кіпрыяна і Грыгорыя Цамблака. «Абстрактны псіхалагізм» і эмацыянальна-

экспрэсіўны стыль выяўлення чалавека («пляценне славец»). Элементы «гатычнага стылю» ў познесярэднявечнай літаратуры. Фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці. Перадумовы гуманізму.

Падраздзел 2.2. Перакладная літаратура

Біблейныя кнігі і дыдактычная літаратура. Генадзіеўская Біблія 1499 г. – першы поўны тэкст Бібліі на царкоўнаславянскай мове. Звод Мацея Дзясятага (Пяцікніжжа). Лацінамоўныя набажэнскія і дыдактычныя кнігі. Рэлігійныя аповесці. «Аповесць пра трох каралёў» і «Пакуты Хрыста». Склад твораў, выкарыстанне кананічных і апакрыфічных крыніц. Вобраз Багародзіцы. Свецкія аповесці. Сербская «Александрыя»: асаблівасці новай інтэрпрэтацыі вядомага сюжэта. «Аповесць пра Трою»: культурна-гістарычнае і асветніцкае значэнне. «Аповесць пра пабоішча Мамаю»: адметнасць стылю твора.

Падраздзел 2.3. Жанравая сістэма арыгінальнай літаратуры

2.3.1. Трансфармацыя жанравай сістэмы старабеларускай кніжнасці

Прычыны, напрамак, вынікі (выкарыстанне паперы, індывідуалізацыя чытання і інтэрпрэтацыі тэксту, узнікненне кола «кнігалюбцаў» і інш.). Чытальныя зборнікі позняга Сярэднявечча. Даўнебеларускія Чэці як прамежавы літаратурны жанр.

2.3.2. Павучальнае і ўрачыстае красамоўства

Грыгорый Цамблак (1364–1419). Царкоўна-палітычная і літаратурная дзейнасць, жанрава-стылёвыя асаблівасці твораў. Ускладненне феадальнага этыкету і пачатак фарміравання свецкай аратарскай прозы. Чалавек – галоўны герой літаратурнага твора. Свецкае красамоўства. «Пахвала Вітаўту» і «Пахвала гетману Канстанціну Астрожскаму»: сродкі стварэння вобразаў.

2.3.3. Царкоўна-палемічная літаратура і эпісталаграфія

Фарміраванне рэлігійнай талерантнасці ў Вялікім Княстве Літоўскім. «Вытлумачэнне памылак рускай веры» Яна Сакрана і ананімнае «Пасланне каталіцкаму іерарху пра смерць каталіцызму»: фарміраванне царкоўна-палемічнага дыскурсу, стыль. Агіяграфія. Спецыфіка бытавання агіяграфічных твораў у літаратурным працэсе XIII–пачатку XVI стагоддзя. Агіяграфічныя творы позняга Сярэднявечча. «Жыцце трох віленскіх пакутнікаў»: жанравая спецыфіка жыцця-пасьёна, вобразы герояў. Аповесці пра цудоўныя здарэнні. «Аповесць пра Меркурыя Смаленскага»: фальклорна-міфалагічныя, агіяграфічныя і апавядальна-гістарычныя матывы, рэдакцыі. Хаджэнні. «Хаджэнне Ігнація Смалянкіна». Спалучэнне традыцый паломніцкай літаратуры і летапісання.

2.3.4. Справавое пісьменства

Роля справаводства ў станаўленні арыгінальнай беларускай літаратуры. «Грамата рыжан». Развіццё традыцыйных спосабаў «мадэлявання рэчаіснасці». Дагавор Полацка з Рыгай 1407 г. Праблемы грамадскага жыцця ў творы. Грамата гораду Менску на Магдэбургскае права 1499 г. Адлюстраванне

традыцый гарадскога самакіравання, клопату аб удасканаленні грамадскіх адносін, справядлівасці, захаванні і развіцці культурных набыткаў грамадзян. Летапісы і хронікі позняга Сярэднявечча. Асноўныя напрамкі развіцця жанравай формы гістарычнай літаратуры. «Летапісец вялікіх князёў літоўскіх». Этапы ўзнікнення, структура і змест твора. Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г. (Беларускі I летапіс). Гісторыя стварэння, структура, склад, рэдакцыі і асноўныя спісы летапіснага збору.

РАЗДЗЕЛ 3. ЛІТАРАТУРА ЭПОХІ АДРАДЖЭННЯ І РЭФАРМАЦЫІ (XVI СТАГОДДЗЕ)

Падроздзел 3.1. Адраджэнне ў беларускай культуры і літаратуры

Рэнесанс як шырокі культурна-гістарычны рух у еўрапейскіх краінах у XIV–XVI стагоддзях і яго роля ў развіцці чалавечай цывілізацыі. Адкрыццё самакаштоўнасці чалавечай асобы, зварот да Антычнасці, перамога над прыродай як асноўныя элементы і паказчыкі рэнесансавай культуры. Станаўленне антрапацэнтрычнай сістэмы вартасных арыентацый грамадства. Паняцце рэнесансавага рэалізму. Узнікненне і развіццё кнігадрукавання. Выданні богаслужбовых кніг на славянскіх мовах Ш. Фіёля, А. Мануцыя, П. Конача, П. Севярына і інш. Фарміраванне літаратурных родаў і пачатак станаўлення сучаснай сістэмы літаратурных жанраў. Біблейныя кнігі. Прадмовы і пасляслоўі. Глосы.

Падроздзел 3.2. Францыск Скарына (паміж 1480–1490 – пасля 1551)

Жыццё і дзейнасць, гіпотэзы адносна даты нараджэння і веравызнання першадрукара. Ф. Скарына ў Празе. Мэты літаратурнай дзейнасці. Ф. Скарына як пісьменнік. Паняцце прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. «Прадмова да ўсёй Бібліі», «Прадмова да Псалтыра». Унікальны характар выдання і яго мэтавае прызначэнне. Хрысціянска-гуманістычны змест. «Прадмова да кнігі Іоў»: асноўныя ідэі і моўна-стыльвая спецыфіка. «Прадмова да Прытчаў Саламона» – новае разуменне ролі асобы асветніка ў гісторыі чалавецтва. «Прадмова да кнігі Ісуса Сірахава» як тыповы ўзор жанравай формы прадмоўна-пасляслоўнага комплексу. «Прадмова да кнігі Прамудрасць Божая», «Прадмова да Першай кнігі Царстваў». Філасофскія ідэі і рэлігійная талерантнасць. «Прадмова да кнігі Юдзіф». Патрыятычныя ідэі ў творы. Агульначалавечы змест ідэй Ф.Скарыны, іх актуальнасць у сучаснай культуры. Віленскі перыяд асветніцкай дзейнасці. «Малая падарожная кніжка»: прызначэнне, змест, асаблівасці архітэктонікі. Кніга «Апостал» і развіццё традыцый усходнеславянскай экзегетыкі.

Падроздзел 3.3. Паэзія эпохі Адраджэння

3.3.1. Новалацінская паэзія

Прычыны ўзнікнення, крыніцы, асаблівасці. Эпічная і лірычная, рэлігійная і свецкая паэзія XVI стагоддзя. «Неаантычны стыль» у паэзіі. Асноўныя жанры. Базылі Гіяцынт. «Панегірык на ўзяцце Полацка...» як першы

крок у стварэнні гераічнай эпікі. Францішак Градоўскі (каля 1545 – пасля 1599). Паэма «Апісанне маскоўскага паходу князя Крыштофа Радзівіла». Рэальныя падзеі і гістарычныя асобы ў творы. Наследаванне ўзорам антычнага гераічнага эпасу. Ян Радван і яго вяршычны твор «Радзівіліяда... альбо пра жыццё і справы... князя Мікалая Радзівіла». Патрыятычная ідэя твора. Услаўленне велічы і прыгажосці Літвы. Зварот да гістарычнага мінулага краю. Вобразы Мікалая Радзівіла і Івана Грознага, іншых удзельнікаў Лівонскай вайны. Арыентацыя аўтара на класічныя ўзоры. Майстэрства стылізацыі.

3.3.2. Ян Вісліцкі (каля 1480–1530)

Біяграфічныя звесткі. Кампазіцыя, змест паэмы «Пруская вайна». Зварот аўтара да мінулага Радзімы («сваёй антычнасці»).

3.3.3. Мікола Гусоўскі (каля 1480 – пасля 1533)

Вядомыя факты жыцця і творчасці. «Песня пра зубра» – шэдэўр даўняй беларускай літаратуры. Творчая гісторыя, эстэтычны ідэал і сродкі яго мастацкага перастварэння. Сістэма сімвалаў і тропаў.

3.3.4. Польшкамоўная паэзія

Паэтычна-песенныя тэксты ў рэлігійнай практыцы пратэстантаў XVI стагоддзя. Творчасць Цыпрыяна Базыліка. Ананімная паэма «Пратэй, або Пярэварацень»: шматзначнасць вобраза галоўнага персанажа, тэма ўзаемаадносін паэта і грамадства, гульнёвы характар твора. Паэма Станіслава Лаўрэнція «Лямант няшчаснага Рыгора Осціка»: спалучэнне спавядальных, жалобных і сацыяльна-крытычных матываў. Мацей Стрыйкоўскі (каля 1547 – каля 1593). «Хроніка польская, літоўская, жамойцкая і ўсёй Русі»: гістарычныя крыніцы і творчая гісторыя паэмы. Гальяш Пельгрымоўскі (? – 1604). Творы на лацінскай мове. Асэнсаванне падзей Лівонскай вайны ў польскамоўных творах. «Гутарка аднаго паляка з маскалём»: супрацьпастаўленне ментальнасці двух народаў. «Пасольства Льва Сапегі да вялікага князя маскоўскага». Творчая гісторыя і дакументальная аснова паэмы, з’яўленне новага тыпу героя. Ліцвінскі патрыятызм аўтара.

3.3.5. Андрэй Рымша (каля 1550 – пасля 1595)

Біяграфічныя звесткі. Гісторыя напісання «Дзесяцігадовай аповесці ваенных спраў князя Крыштофа Радзівіла». Арыентацыя на праўдзівасць і дакладнасць ва ўзнаўленні падзей. Вобраз гетмана Крыштофа Радзівіла. Творчае наследаванне класічным антычным узорам. Маляўнічасць апісанняў. Элементы эксперыментатарства ў творы. Беларускамоўная паэзія Андрэя Рымшы. «Храналогія» – першая спроба кніжнага вершаванага твора. «Эпікграма на герб Валовіча», «Эпікграма на герб Льва Сапегі», «Эпікграма на герб Тэадора Скуміна». Патрыятычны пафас, жанравыя асаблівасці, мастацкі змест. Роля твораў у культурна-гістарычным развіцці Беларусі.

Падроздзел 3.4. Рэфармацыйная публіцыстыка

3.4.1. Сацыяльна-вызваленчыя і анархічныя ідэі рэфарматараў

Пётра з Ганёндза, Якуб з Калінаўкі, Павел з Візны, Л. Крышкоўскі, М. Чаховіц і інш.

3.4.2. Сымон Будны (каля 1530–1593)

Неардынарнасць асобы, асаблівасці характару, лёс, філасофскія і багаслоўскія погляды, грамадская і асветніцкая дзейнасць. «Прысвячэнне і прадмова да Катэхізіса». Адлюстраванне ўтапічных поглядаў беларускіх рэфарматараў.

3.4.3. Васіль Цяпінскі (каля 1540 – пасля 1603)

Звесткі пра жыццё і дзейнасць. «Прадмова да Евангелля». Ідэйна-мастацкія асаблівасці твора. Прапаганда адукацыі на беларускай мове, ідэя нацыянальнай школы, патрыятызм асветніка-гуманіста.

3.4.4. Свецкая публіцыстыка

Андрэй Волан (1530–1610). Трактат «Да палякаў і да ліцвінаў». Гісторыя ўзнікнення і выдання, сцвярджэнне ідэй незалежнасці Беларусі і ўвасабленне патрыятычных настрояў перадавой беларускай шляхты. «Пра дзяржаўнага мужа і яго асабістыя дабрачыннасці»: увасабленне ў трактаце абстрактнага ідэалу гарманічна і ўсебакова развітай асобы. Леў Сапега (1557–1633): гуманістычныя погляды і ідэалы. «Статут Вялікага княства Літоўскага» 1588 г. як помнік прававога пісьменства, юрыдычнай і публіцыстычнай думкі XVI стагоддзя.

Падраздзел 3.5. Жанравая сістэма літаратуры эпохі Адраджэння і Рэфармацыі

3.5.1. Гістарыяграфія

Секулярызацыя гістарычнага часу. Фарміраванне прагматычнага апавядання, заняпад жанравай формы летапісу і станаўленне жанру гістарычнай хронікі. «Хроніка Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага» (Беларускі II летапіс). Творчая задума аўтараў, новая канцэпцыя гісторыі, спроба пераадолець традыцыі ўсходнеславянскага летапісання. «Хроніка Быхаўца» (Беларускі III летапіс) – шэдэўр даўняй беларускай літаратуры. Складовыя часткі, гістарычныя і літаратурныя крыніцы твора. Умацаванне прагрэсіўных тэндэнцый у развіцці гістарыяграфіі.

3.5.2. Гісторыка-мемуарная літаратура

Ф.С. Кміта-Чарнабыльскі (1530–1587). «Допісы» (Лісты 7, 13, 19). Прычыны звароту аўтара да ўласна-біяграфічнага матэрыялу. Моўна-стылёвая адметнасць службовых данясенняў Кміты. М.К. Радзівіл Сіротка (1549–1616). «Перагрынацыя, або Паломніцтва ў Святую Зямлю» (1582–1584; 1601). Назіральнасць, эрудыцыя, арыгінальнасць мыслення аўтара. Рэнесансавыя ідэалы чалавека і іх увасабленне ў вобразе героя-аўтара. Фёдар Еўлашоўскі (1546–1616). «Дыярыуш Фёдара Еўлашоўскага». Прычыны і мэты напісання твора. Вобраз аўтара як увасабленне кальвінісцкіх ідэй пра «абранніка Божага». Маральна-дыдактычная накіраванасць. Элементы псіхалагізму, выкарыстанне мастацкай дэталі для стварэння вобразаў. Эпісталаграфія. Ліст Барбары Радзівіл

да караля Жыгімонта Аўгуста. Літаратурны этыкет, сістэма алегорый, уплыў рыцарскай літаратуры і выяўленне ў творы сапраўдных чалавечых пачуццяў.

3.5.3. Перакладная белетрыстыка

Лацінская «Александрыя». Асаблівасці апрацоўкі вядомага сюжэта. «Аповесць пра Трышчана». Кельцкая легенда, раман «Трыстан і Ізольда» ў еўрапейскіх літаратурах. Паходжанне беларускай версіі, яе адрозненні ад класічных варыянтаў. Куртуазныя матывы ў рамане. «Аповесць пра Баву». Сюжэт і інтрыга твора, шляхецка-рыцарскія ідэалы.

3.5.6. Драматургія

Узнікненне тэатра і драматургіі. «Цімон Гардзілюд» Каспара Пянткоўскага (80-я гады XVI стагоддзя). Вобразы філосафа, ганарлівага шляхціца і кемлівага рамесніка-русіна. Камедыйна аснова сюжэта, ідэйна-мастацкія прычыны выкарыстання беларускай мовы ў творы.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Асноўная літаратура:

- 1 Ганчарова-Цынкевіч, Т. У. Гісторыя беларускай літаратуры : вучэб.-метадыч. комплекс для спецыяльнасцей 1-02 03 01 «Беларуская мова і літаратура», 1-02 03 03 «Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)» / Т. У. Ганчарова-Цынкевіч [і інш.] // Рэпазіторый БДПУ. – Режим доступу: <https://elib.bspu.by/handle/doc/28959>. – Дата доступу: 07.06.2020.
- 2 Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў : у 2 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літаратуры ; рэдкал. : У. В. Гніламедаў [і інш.]. – 2-е выд., дапрац. – Мінск : Беларус. навука, 2007–2016.
- 3 Трус, М. В. Гісторыя беларускай літаратуры : практыкум / М. В. Трус. – Мінск : Беларус. дзярж. тэхнал. ун-т, 2015. – 322 с.
- 4 Трус, М. В. Беларуская паэзія XVI – XX стст. : хрэстаматыя / М. В. Трус. – Мінск : Беларус. дзярж. тэхнал. ун-т, 2015. – 275 с.

Дадатковая літаратура

- 1 Беларуская літаратура : энцыкл. для шк. і студ. : у 12 т. Т. 8 / рэдкал. : В. У. Ваніна (гл. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. энцыкл., 2019. – 496 с.
- 2 Мішчанчук, І. М., Рак, М. С. Гісторыя беларускай літаратуры [Электронны рэсурс] : электронны вуч.-метадыч. комплекс для спецыяльнасцей 1-02 03 01 «Беларуская мова і літаратура», 1-02 03 02 «Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)» / І. М. Мішчанчук, М. С. Рак // БГПУ. – Режим доступу: <https://bspu.by/moodle/course/view.php?id=2855>. – Дата доступу: 20.05.2020.

РЭКАМЕНДУЕМЫ СРОДКІ І ФОРМЫ НАВУЧАННЯ

Віды заняткаў:

аўдыторная групавая і індывідуальная праца з выкладчыкам;
аўтаномнае пазааўдыторнае абавязковае выкананне студэнтам заданняў
выкладчыка;

бягучы кантроль, які ажыццяўляецца шляхам тэсціраванне або пісьмовых
кантрольных работ;

кансультацыі (групавыя і індывідуальныя).

Формы кантролю: бягучы кантроль, прамежкавы кантроль, бягучая
атэстацыя.

Бягучы кантроль: наведвальнасць заняткаў, актыўная праца на
практычных занятках, выкананне кантрольных работ.

Прамежкавы кантроль: напісанне кантрольных работ і вусны апытанне
пасля засваення вучэбнага матэрыялу па тэме.

Бягучая атэстацыя: залік (I семестр).

ПЕРАЛІК РЭКАМЕНДАВАНЫХ СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ

тэсціраванне;

кантрольныя заданні;

пісьмовыя і вусныя паведамленні;

залік.

*Віды вучэбнай дзейнасці, якія падлягаюць ацэньванню ў сістэме
рэйтынгавай ацэнкі ведаў:*

выкананне тэставых заданняў;

распрацоўка, абарона, афармленне навучальных праектаў;

вусныя паведамленні па тэматыцы курса;

франтальнае апытанне;

напісанне эсэ;

удзел у дыскусіях, калектыўнай рэфлексіі ў ходзе навучальных заняткаў

Форма бягучай атэстацыі – залік (I семестр), на якім выконваюцца
наступныя заданні:

1. Асвятленне пытання па адной з тэм старажытнарускай літаратуры.

2. Асвятленне пытання па адной з тэм літаратуры XVI стагоддзя.

3. Практычнае заданне (літаратуразнаўчы аналіз мастацкага тэксту).

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ І ВЫКАНАННЮ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Самастойная работа студэнтаў, якая праводзіцца ў межах вучэбнай
дысцыпліны “Гісторыя беларускай літаратуры XI – XVI стагоддзяў”, можа быць

арыентавана на дэтальнае знаёмства з літаратурай, з творчасцю таго ці іншага пісьменніка, на паглыбленае прачытанне асобнага твора. Сумесная работа выкладчыка і студэнтаў можа змяшчаць таксама складанне бібліяграфіі па адной з тэм вучэбнай дысцыпліны, слоўніка літаратуразнаўчых тэрмінаў, падрыхтоўку рэфератаў, дакладаў і прэзентацый.